

An. TARASZENKOV:

Az irodalom és a nyelv.

I.V.Sztálin nyelvészeti munkái új szakaszt nyitnak a marxista-leninista elmélet fejlődésében. A Sztálin elvtárs nagyjelentőségű műveibe foglalt eszmék kiapadhatatlan gazdagsága hozzásegít bennünket ahhoz, hogy a tudomány sok lényeges kérdését újólag elemezzük és megoldjuk. Irodalomkritikánk Sztálin elvtárs utmutatásai alapján harcol a szovjet szépirodalom teljesértékű, sokrétű és színes nyelvéért.

Sztálin elvtárs megmutatja, hogy a nyelv "a korszakok egész sorának terméke, amelyek folyamán kialakul, gazdagodik, fejlődik, csiszolódik".

A szovjet írók szüntelenül a népnyelv kimerithetetlen kincses-tárához fordulnak. (Narodnaja recs 'népnyelv', nemcsak a parasztság nyelvét jelenti, mint a magyarban, hanem az egész nép nyelvét. - Ford.) A nép a nyelv alkotója. Az írók ép ezért használják mindig és szívesen a nép élő nyelvét, mindazt a valóban sok szépet, amit magában foglal, ami lerakódott, kikristályosodott benne s kiállta az idők próbáját.

A szovjetországban az irodalom a népet szolgálja. A szó szovjet mestereinek műveiben keresnek feleletet olvasóink életük, harcuk és munkájuk legfőbb kérdéseire. A szovjet írók művei nyomán az emberek tizmilliói - és elsősorban az ifjuság - tanulják a nyelvet. A szovjet irodalom nyelve az egyik legfontosabb norma, példakép, amelyhez olvasóink igazodnak.

A szovjet írók feladata, hogy különös szeretettel és figyelemmel ügyeljenek nyelvük tökéletességére, tisztaságára, színességére, gazdagságára és szabatoságára. A nyelven kívül elképzelhetetlen az irodalmi alkotás művészi formája.

"Marxizmus és nyelvtudomány" c. munkájában Sztálin elvtárs ezt írta:

"Puskin halála óta több mint száz esztendő telt el. Ez alatt az idő alatt Oroszországban felszámolták a hűbéri rendet, a tőkés rendet és egy harmadik rend keletkezett - a szocialista rend. Így tehát két állapot számoltak fel felépítményeivel együtt és új, szo-

cialista alap keletkezett a maga új felépítményével. Mindamellet, ha például az orosz nyelvet nézzük, ez alatt a hosszú idő alatt semilyen törést sem szenvedett és a mai orosz nyelv, szerkezetét tekintve, alig különbözik Puskin nyelvétől.

Mi változott meg ezalatt az idő alatt az orosz nyelvben? Az orosz nyelv szótári szókészlete ez idő alatt jelentékenyen kibővült; a szótári szókészletből nagyszámu elavult szó eltűnt; sok szó jelentése megváltozott; javult a nyelv nyelvtani felépítése. Ami a puskin nyelv strukturáját, a nyelv nyelvtani szerkezetét és alapvető szókincsét illeti, az lényegében megmaradt, mint a modern orosz nyelv alapja."

I.V.Sztálin elvtárs hangsúlyozza, hogy a puskin nyelvnek, a zseniális orosz író nyelvének szerkezete minden lényeges vonásában a mai orosz nyelv alapja maradt.

A szovjet irodalom jelentős örökségnek nagy elődei és tanító-mesterei alkotásainak birtokában van. Puskin és Lermontov, Gogol és Tolsztoj, Nyekraszov és Szaltikov-Szesedrin, Turgenyev és Csehov gazdag irodalmi nyelvet, hatalmas, hajlékony, határtalan befogadóképességű nyelvet alkottak, amely a gondolat és érzelem legfinomabb árnyalatait is képes kifejezni. A nagy szovjet írók az orosz köznyelv élő alapjából kiindulva, a népi forrásokból merítve, népünk meséit, dalait és közmondásait tanulmányozva fejlesztették ki és gazdagították hazai irodalmunk nyelvét.

A klasszikusoktól örökölt nagy orosz nyelvet a szovjet írók gondosan tanulmányozzák. Az orosz irodalmi nyelv tisztaságáért harcolva a szovjet írók száműzték az irodalomból azt a nyelvi finnyáskodást és mesterkéeltséget, azokat az idegen szavacskákat, melyekkel a dekadensek annyira kérkedtek. A szovjet írók nyelve közelebb áll Puskin és Gogol, Lermontov és Nyekraszov nyelvéhez, mint a XIX.századvégi-XX.századeleji burzsoá literátorok kiherélt kozmopolita nyelve. De az örökséget óvni nem azt jelenti, hogy az örökség korlátozzon bennünket. A szovjet írók növelik és fejlesztik az orosz irodalmi nyelv gazdagságát.

A nyelv alapfeltétele, első eleme az irodalom létezésének.

"Az írói munka technikája - írta Gorkij - mindenekelőtt a nyelvnek, mint minden könyv, de különösen szépirodalmi mű alapanyagának tanulmányozására vezethető vissza. A nyelv igazi szépsége, hatóereje: a könyvek képeit, jellemeit, eszméit megformáló szavak pontossága, világossága, zengzetessége. Az írónak meg kell értenie, hogy nemcsak tollal ír, hanem: szavakkal rajzol..."

I.V.Sztálin zseniális munkáiban különösen hangsúlyozza a szótári szókészlet jelentőségét, amely a nyelvtani szerkezettel együtt a nyelv alapja:

"A szótári szókészlet a nyelv állapotának képét tükrözi: minél gazdagabb és sokoldalubb a szótári szókészlet, annál gazdagabb és fejlettebb a nyelv."

A mi orosz nyelvünk szótári szókészlete rendkívül gazdag s ezt az egész gazdagságát és sokrétűségét a szocializmus művészetének szolgálatába kell állítani.

E téren Gorkijnak és Majakovszkijnak van igen nagy szerepe.

Gorkij szépirodalmi alkotásainak nyelve példaképe annak, hogy a mult nagy klasszikus örökségét hogyan kell felhasználni a szocialista kultúra megteremtése érdekében. Gorkij az orosz klasszikus írók nyelvének kimerithetetlen gazdagságára támaszkodott, egvidejűleg azonban nagy ujitó is volt, visszatükrözte azt az utat, amit az orosz nyelvbe a forradalom hozott.

Közismert Gorkij számtalan cikke az irodalmi nyelvről, amelyekben rendületlenül harcolt a kristálytisztá realista formáért, az igazi orosz irodalmi nyelvért.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom után sok új szó került az orosz nyelvbe, melyeket a nép forradalmi harca és az új szovjet valóság szült. Lenyincec (Lenin híve, leninista), bolsevik, komszomolec (kommunista ifjumunkás), sztahanovec (sztahanovista), kolhoznyik (kolhozparaszt) - mindezek a szavak új fogalmakat fejeznek ki, a nép körében keletkeztek és ezért hangzanak oly természetesen a köznapi beszédben és a szovjet szépirodalomban egyaránt.

Szovjet korszakunk legnagyobb és legtehetségesebb költője, V. Majakovszkij új szavakkal egészítette ki az orosz költői nyelvet. Ezeket a szavakat a forradalom, szocialista korszakunk szülte. Majakovszkij kimerithetetlen harcot vívott a nyelv minden archaizmusa, minden elavultsága ellen, gyűlölte a dekadensek nyelvének "parfümös romlottságát". S noha egynémely szóalkotás, mellyel Majakovszkij az irodalmi nyelvben kísérletezett, nem állta ki az idők próbáját, költői munkájának, az orosz irodalmi nyelvért vívott harcának alapvető iránya mégis termékenyítő és tanulságos.

Gorkij, Majakovszkij és más szovjet írók alkotó gyakorlata élő és meggyőző erejű cáfolata Marr vulgarizáló elméleteinek, elméleti zavarosságának. A.N.Tolsztoj és M.Solohov, A.Fagyejev, K.Fegyvin, M.Iszakovszkij, A.Tvardovszkij és más kiváló íróink és költőink művei szembetűnően bizonyítják, hogy a szovjet írók nem valami külön "osztálynyelvet" művelnek, hogy művészetük fejlődése ugyanabban a mederben halad, mint a nagy orosz nyelv, melyet a klasszikusoktól örökölték s amelyet a forradalom korszaka teljesített ki és fejlesztett tovább.

N.J.Marr nyelvelméletét jellemezve Sztálin elvtárs rámutatott arra, hogy Marr "a marxizmusnak csak egyszerűsítője és vulgarizálója volt a "proletkultosok" és a "Rapp"-követők fajtájából."

Sztálin elvtárs intelmei a szovjet irodalom fejlődése szempontjából igen nagyjelentőségűek. Ismeretes, hogy a "proletkultosok" és "Rapp"-követők fűtültek a mult nagy klasszikus örökségére,

nemzeti büszkeségünkre - Puskinra, Tolsztoj Feóra, Turgenyevre, Csehovra. Marr harris állítása a nyelv osztályjellegéről hasonló a "proletkultosok" és "RAPP"-követők kísérletéhez, akik olyan mesterséges kulturát és irodalmat próbáltak meghonosítani, amely szerintük állítólag "tisztán osztályjellegű", állítólag "tisztán proletárjellegű".

Az efféle rothadt elméletecskék időnként káros hatást gyakoroltak a szovjet irodalom fejlődésére. A "proletkultos" és "rappista" receptek szerint alkotott szegényes irományoknak, a hirheft "vas-himnuszok"-nak és "villamos költeményeknek" semmi közük sincs az igazi proletáriradalomhoz és világosan megmutatták a torzszülött elméletek badarságát és meddőségét. A "rappisták" és "proletkultosok" mindenáron bizonygatni akarták a "proletáriradalom" különvalóságát és az irodalomban sajátságos, durvaságokkal és naturalizmussal telített zsargont honosítottak meg. A botcsinálta teoretikusok ezt is "osztálynyelvnek" tekintették. Hasonlóképpen, ahogy Marr figyelmen kívül hagyta a nyelvek fejlődésének korábbi történetét és új nyelv létrehozását követelte, úgy a "proletkultosok" és "Rapp"-követők is légtüres térben akartak új irodalmat felépíteni, teljes megvetéssel viseltetve a klasszikus örökség iránt.

Az efféle vulgarizáló nézetek, melyeket a szovjet irodalom fejlődésének egész menete meghazudtol, még nem tűntek el teljesen. Példa erre Belik aránylag nem is oly régi megnyilatkozása az "Oktyabr" c. lap hasábjain. Belik művelt emberhez nem méltó leki-csinyló megvetéssel próbálta lekezelni a klasszikus írókat s azt bizonygatta, hogy a szovjet irodalomnak valamiféle sajátságos "műalkotási pártmódszert" kell elsajátítania.

A bolsevik sajtó szétzúzta Beliknek azt a kísérletét, hogy az irodalomkritikában elterzítse a marxizmus-leninizmust.

A Marr-elméletnek az is hibája volt, hogy - mirent Sztálin elvtárs kimutatta - a gondolkodást elszakította a nyelvtől. Marr megszabadítja a gondolkodást "természeti anyagától" s ezzel az idealizmust prédikálja.

Elebnyikov, Andrej Belij s a hozzájuk hasonló dekadensek - akár csak Marr - idealista alapokból indultak ki. Marr a gondolkodást szakította el a nyelvtől, ők pedig a nyelvet a gondolkodástól. Kiagyaltak maguknak egy sajátos nyelvet, megfosztották a nyelvet értelmétől, torz szóalkotásaikkal és értelmetlen irodalmi alkotásaikkal (zaum) csak ártottak az orosz irodalmi nyelv fejlődésének.

Sztálin elvtárs írta:

"Egyáltalában nem szükséges megsemmisíteni az alapvető szókinccset, ha sikeresen használható több történelmi időszak folyamán, nem is beszélve arról, hogy az évszázadok folyamán felgyült alapvető szókinccs megsemmisítése, minthogy új alapvető szókinccs teremtése rövid idő alatt lehetetlen, a nyelv megbénulására, az emberek egymásközötti érintkezésének teljes zürzavarára vezetne."

I.V.Sztálin tanítása leleplezi a nyelv mindennemű áljutóit, akik meg akarták semmisíteni a normális emberi szavakat és saját kártykony szó-tákolmányukat akarták meghonosítani, melyek valójában a "nyelv megbénulására" vezettek.

A futurista áljutók "babérjai" csábítottak s még a mai napig is csábítanak egyes írókat. Pl. I.Szelvinszkij költő gunyos hangon ismerte be, hogy számára unalmas dolog "kimerült, sórtalan nyelven" írni, s ezen az orosz nyelvet értette. Szelvinszkij elcsúfította a költői nyelvet, teletömte idegenszerűségekkel, a hivatali nyelv fordulataival s egyszerűen értelmetlen, hasbólvett hangokkal:

"Atv - DUDUNN!!! - három-négy
DZJAU... kettő - BAEI - négy,
DZIJ - UI - DZANGI - négy".

Sz. Kurszanov költő 1934-ben írta, de 1948-ban újra kiadta "Zoluska" (Hamupipóke) c. költeményét, mely a népiesség durva meghamisítása. E költeményben ilyenféle szó-"alkotásokra" találunk példákat: "Hamupipóke semmit se látott: sem a ragvógó hegyeket, sem a kibuggyanó vizeket - semmit! a kibuggyanó seviseket, az erdei sefarkasokat, a messzi tengerek selégáramát, a szeszabadságot, a severázzsót, a bűvös lámpa sevirányítót: "a szemöldök csodakardjai, az ajak csodacukorja szemevilágában" stb.

N. Trjapkin ifjú poéta habozás nélkül használ olyan kiagyalt szavakat, mint pl. "hlebozori" (gabonahorizontok), "pirovod" (lakomaörvény).

Nagy elvi jelentősége van a "Komunyisztvi" c. gruz lap vezércikkének, melynek címe: "A gruz irodalmi nyelv eltorzítása ellen" (1950.május 28.). A cikk meggyőző kritikai elemzés alá veszi K.Gamszahurgvia gruz író műveinek nyelvét, aki mértéktelenül rejong a szóalkotásokért és az archaizmusokért.

"Elbeszélései és meséi, - írja a "Komunyisztvi" - nemcsak hogy nem segítik elő a nyelv gyarapodását, hanem, ellenkezőleg, gátolják ezt a gyarapodást. Eiba lenne azt állítani, hogy Gamszahurgvia munkássága, "kísérletei" és "reformjai" talán veszélyeztethetnék a gruz irodalmi nyelv fejlődését. Ehhez Gamszahurgviának nincs elég ereje. De mégis itt az ideje, hogy gátat emeljünk értelmetlen bukfeneci elé a gruz irodalmi nyelv porondján. A szovjet írótól megköveteljük, hogy olyan nyelven írjon, amit a nép megért, hogy a tömegek számára írjon. A szocialista irodalom egyik alapvető ismertetőjele az irodalom nyelvének népi volta."

A lap a szótorzításokra számos példát sorol fel K.Gamszahurgvia könyvéből, archaizáló bűvészműtárványaiból és egyéb szószemetjéből.

Uj szavak meghonosítása a mai irodalmi nyelvben nem öncélú, hanem arra szolgál, hogy életünk, nagy korszakunk eszméit minél jobban kifejezze. Gamszahurgvia nem ezért használ új szavakat, hogy az eszméket még tisztábban tolmácsolja, hanem hogy a gondolatot elködösítse és érthetatlenné tegye", - írja igen helyesen a "Komunyisztvi".

Az a törekvés, hogy kihalt nyelvi és költői formákat mesterségesen feltámasszanak, más nemzetiségű íróink némelyikének munkásságára is jellemző.

Egyes orosz szovjet írók, akik történelmi témákat dolgoznak fel, naivul azt hiszik, hogy ennél több régies kifejezést használnak, a mű annál pontosabban és ragvesőbban érzékelteti az ábrázolt korszak jellegét. Ilyen példa V. Jazvickij sokkötetes regénye: "III. Iván, minden oroszok urja". Kétségtelen, hogy a regény igen régi időkről szól. De vajon szükséges-e, hogy - ebből kiindulva - olyan nyelven beszéltesse hőseit, ami zsufolya van az egyházi irodalom szavaival és kifejezéseivel?

Sz. Marics: "Északi fény" c. regényében Puskin kortársai - akiket a szerző ábrázol - Marics könyve-kezdé szerinti, nemlétező nyelven beszélnek. Zsukovszkij költő például így fejezi ki magát: "Hiába ékelődtek eme csüggedéssel agyventerhelt békés tömegbe szandárokkal és rendőrséggel" stb. Sz. Marics láthatólag azt gondolta, hogy a régies szócokák és a nyelv irodalmi, archaikus szerkezete hasonlóvá teszi hőseit az általa leírt korozak emberekéhez. Hallgatunk meg azonban Puskit:

"A társalgási nyelvben nem csupán a "szej" és "onij" névmások (,az', ,ez' régies alakjai), hanem általában a melléknévi igenevek és sok nélkülözhetetlen szó is rendszeren kerülendő."

Sztálin elvtárs azt tanítja, hogy "a nyelv hasonlíthatatlanul tovább él, mint bármelyik alap és bármelyik felépítmény".

Sztálin elvtárs e tételből kiindulva emlékeznünk kell arra, hogy a puskin korozak nyelve alapjában véve ugyanaz a nyelv, amelyen ma is beszélünk. Azok az írók, akik úgy vélik, hogy nyelvüket felkötlenül a régi idők nyelvéhez kell stilizálniok, s valami ismeretlen okból a krónikákhoz fordulnak, még hozzá a legrégebbi, nagyrészt archaikus egyházi nyelven íródott krónikákhoz, vétkeznek a történelmi igazság ellen. A valóban szép nyelvet a néptől kell megtanulni. A. N. Tolstoj, az "I. Péter" című, nyelvi szempontból elsőrendű történelmi regény szerzője elmesélte, hogy hogyan tanulmányozta a XVIII. századi orosz emberek nyelvét, a községi jegyzők és bírósági írnokok feljegyzéseiből, melyek a moszkvai élő orosz nyelvet őrizték meg:

"... Itt teljes tisztaságában láttam meg az orosz nyelvet, amelyet nem rontott meg sem a halt egyházi-szláv forma, sem az a törekvés, hogy átváltottassák fordításos (lengyelből, németből, franciából fordított) állirodalmi nyelvvé. Az a nyelv volt ez, amelyen az oroszok immár több mint ezer éve beszéltek, de amelyen soha senki nem írt... Tiszta, egyszerű, pontos, szemléletes, hajlékony nyelv, mintha egyenesen a nagy művészetre teremtették volna".

Csodálatos, hogy egyes költők, noha mai témákhoz nyulnak, mégis archaikus szerkezeteket és szavakat használnak. Ugylátszik, A. Prokofjev, a tehetséges költő azzal akarja szárnyalóvá tenni a maga költői nyelvét, hogy nyilvánvalóan elavult kifejezéseket használ.

A szovjet Moszkvát A. Prokofjev "székvárosnak" nevezi, s a mai időkről beszélve az egyházi szláv nyelv olyan archaikus szavait használja, mint pl. "preszvetlaja" (fényesség), "vezsdi" (szempilla) stb.

Gorkij ismételten figyelmeztette a szovjet írókat, hogy feltétlenül harcolniuk kell a vidéki szólásmódok, provincializmusok ellen. Élesen bírálta pl. F. Panfjorovot, mivel olyan, az orosz nyelv általános rendszerétől idegen szavakat használ, mint "trjuzsilnij", "pizzsaj", "podjaldikivaty", "bazinyity" stb.

Gorkij azt mondta: "A helyi tájszólások, "provincializmusok" igen ritkán gazdagítják az irodalmi nyelvet, sőt leggyakrabban beszennyezik, mivel érthetetlen, nem jellegzetes szavakat visznek belé."

Azóta, hogy Gorkij ezeket a sorokat írta, már tizenhét év telt el. Irodalmunk ezekben az években sok tekintetben megszabadult a "vidékiesség" vétékeitől, amelyeket Gorkij oly élesen és könyörtelenül bíralt. Ámde a naturalista törekvéseket még mindig nem küszöböltük ki teljesen a nyelvből. Még mindig akadnak írók, akik hajlanak arra, hogy nyelvüket durva, félig-meddig a tolvajnyelvre emlékeztető kifejezésekkel piszkítsák be.

P. Antokolszkij költői nyelvének efféle lehetetlen kifejezések ártnak, mint "mollvá darabolva", "büztől párolva", "éjszakadás" stb.

Avagy ime néhány példa a gyermekek számára író L. Kasszilij nyelvéből: "rokonszenves takony", "köpj ritkábban", "tehetség nélkül tetűt se fogsz", "a köpölytől ne irtózz, a farkaddal ne csapkodj". A hasonló kifejezések csak úgy hemzsegnek Lev Kasszilij hősei nyelvében. Magától értetődik, hogy az efféle vivmányoknak a nyelv népi jellegéhez semmi közük sincs.

Meg kell jegyeznünk, hogy ha a történeti fejlődés folyamán a helyi nyelvjárások nem váltak a nemzeti nyelv alapjává, "elvesztik önálló létüket", beolvadnak ezekbe a nyelvekbe és eltűnnek bennük", hogy "a dialektusok és zsargonok az egész nép által használt nemzeti nyelv kiágazásai, amelyeknek semmiféle nyelvi önállóságuk sincs és tengődére vannak itélve" (I. V. Sztálin). Éppen ezért olyan értelmetlen és káros ezeknek a zsargonoknak és dialektusoknak a használata a szovjet szépirodalomban.

A szovjet írók akkor érhetik el a legnagyobb sikereket, ha világos és egyszerű nyelvre törekednek, arra, hogy minden egyes kifejezésük szabatos és világos legyen.

Az orosz nyelv tisztaságáért vívott harc nagy feladat, szerves része a szocialista realizmus módszeréért vívott harcnak. Sem a formalista nyakatekertsegeket, sem a szógyártásokat, sem a nyelvi durvaságok naturalista lemásolását, sem a primitív sablonokat, sem az ostoba rövidítéseket - nyelvi "gyomokat" nem szabad ápolni a szovjet irodalomban.

Ne feledjük, hogy V.I.Lenin mennyire kinevelte az ilyen szócskákat: "szovnarhoz" (Szovet narodnovo hozjejsztva = népgazdasági tanács), "gosztreszti" (Goszudarasztvennijtreset = állami vállalat). Lenin felháborodott az orosz nyelv ehhez hasonló eltorzításain.

Nem ártana, ha íróink időnként emlékeznének ezekre a lenini gondolatokra.

-.-.-.-

A szovjet írók rendkívüli történelmi fontosságú alkotáson dolgoznak. Szenvédélyes propagandistái a Párt eszméinek, a kommunizmus eszméinek. Ezt a propagandát úgy fejtik ki, hogy a művészi képek, művészi szavak eszközével fordulnak a sokmilliós olvasótáborhoz. Ezért oly fontos, hogy íróink minden szava fennakadás nélkül eljusson a néphez. A megértés elengedhetetlen feltétele - az író mesterségbeli tudása. Az író eleven, hajlékony, mélységesen mai, a népnyelv egész gazdagságát felölelő nyelve egyik legfontosabb és alapvető eleme az írói mesterségnek. A szovjet írók nyelvünk szótári szókészletének egész gazdagságát felhasználhatják.

"A nyelv tisztaságáért, értelmi pontosságáért, élességéért vívott harc - harc a kultúra fegyveréért. Minél élesebb ez a fegyver, minél pontosabban célba talál - annál győzedelmesebb" (M. Gorkij).

Legfőbb ideje, hogy a szovjet irodalomkritika elkezdje szépirodalmunk nyelvi kérdéseinek mély és sokoldalú elméleti kidolgozását. Ehhez a nyelvtudósoknak is segítséget kell nyújtaniuk.

Sztálin elvtárs nyelvészeti munkái határtalan távlatokat tárnak az írói mesterség kérdéseinek valóban tudományos kidolgozása elé.

(Pravda, 1950.szeptember 8. 2-3.1.)